

Баранов Олександр Андрійович,
доктор юридичних наук, с.н.с, завідувач наукового відділу
Науково-дослідного інституту інформатики і права
Національної академії правових наук України (НАПрН України)

МОЖЛИВОСТІ РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОГО ПРАВА ПРИ ВИЗНАЧЕННІ ЗАСАД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ РОБОТІВ ІЗ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

В останні півтора сторіччя у світі формувались умови для все наростаючих масштабів використання досягнень четвертої науково-технічної революції, зокрема, досягнень комп'ютерних технологій, технологій Інтернету речей (ІР) та штучного інтелекту (ШІ), нано- та біо-технологій, генетики та генної інженерії, робототехніки тощо.

Трансформація суспільних відносин, насамперед, цифрова трансформація, яка відбувається при застосуванні технологічних досягнень є причиною виникнення низки проблем правового регулювання. В загальному ці проблеми мають місце як в системі міжнародного права, так і в національних системах законодавства. Завдяки всеосяжному проникненню технологічних досягнень в усі сегменти соціальної діяльності, зазначені проблеми потребують теоретичного усвідомлення, узагальнення та вирішення як на рівні загальної правової доктрини, так і в межах кожної окремої галузі права.

Непоодинокі вчені юристи, які досліджують зазначені правові проблеми, підтримуються думки про те, що необхідно формувати теоретичні засади для створення нових галузей права або, навіть, нової правової системи. Цей підхід особливо поширено серед вчених, які досліджують правові проблеми, пов'язані з застосуванням технологій ІР, ШІ, робототехніки тощо.

В роботі [1] запропоновано та обґрунтовано головну ідею щодо вирішення проблем правового регулювання, пов'язаних з застосуванням технологій ІР, ШІ та робототехніки, зміст якої полягає в наступному. З огляду на високі темпи та значну змістовність соціальної трансформації, обмежені ресурси фахівців юристів, які спеціалізуються на зазначених напрямках досліджень, пропонується вважати, що система правового регулювання, яка є вирішальним фактором широкого застосування надзвичайно ефективних технологій Інтернету речей, штучного інтелекту та робототехніки, повинна бути результатом діалектичного розвитку традиційної системи права, що значно скоротить час на її формування та одночасно дозволить застосувати багатовіковий юридичний досвід людства.

Взірцевим прикладом такого досвіду є римське право і це підтверджується думкою О. А. Підпригори та Є.О. Харитонova: «Римське право належить до тих унікальних витворів людського генія, котрі на кшталт семи чудес світу є найвищими досягненнями цивілізації – віхами на шляху прогресу» [2].

Проілюструємо потенціал такого підходу на прикладі вирішення проблем правового регулювання застосування роботів із ШІ, навколо чого почалась жвава дискусія кілька років тому. Але здебільше ці дискусії мають оглядовий та постановочний характер, ґрунтовних досліджень щодо визначення конкретних правових моделей із зазначених питань вкрай обмаль. Основне дискусійне питання – чи може робот із ШІ бути суб'єктом права? Якщо відповідь ствердна, то в якій системі права: традиційній чи новій?

В якості джерел щодо змісту та особливостей римського права будемо використовувати праці О.А. Підпригори та Є. О. Харитонova [2], В. І. Борисової, Л. М. Баранової, М. В. Домашенко та інших [3]. В частині правових досліджень щодо застосування роботів із ШІ будемо використовувати низку праць [4-6], які мають значну бібліографію іноземних дослідників.

Аналіз особливостей правовідносин, які передбачають використання роботів із ШІ, дозволяє припустити що найбільш наближеним аналогом в римському праві для відповідної рецепції є приватноправовий статус раба. В контексті даного дослідження, з урахуванням положень викладених у [2], під рецепцією римського права будемо розуміти сприйняття та використання його духу, ідей і головних засад та основних нормативних положень, які є прийнятними для розвитку сучасних правових систем в умовах широкого застосовування технологічних досягнень.

Методично ілюстрація можливостей підходу буде виглядати як викладення прикладів певного юридичного положення римського права щодо приватноправового статусу раба у різні історичні періоди існування Римської імперії з наступним коментарем щодо можливої відповідності такому розумінню приватноправового статусу робота із ШІ різних рівнів технічної вдосконаленості.

1. Раб як річ мав статус об'єкта будь-якого права.

Такому приватноправовому статусу раба відповідає простий робот (simple robot), який має прикладний ШІ, що дозволяє реалізовувати одну або кілька когнітивних функцій людини в процесі здійснення конкретного виду діяльності для досягнення поставлених цілей, зміст яких, їх критерії та параметри заздалегідь задаються людиною [4]. Простий робот не має властивості самостійно приймати рішення адаптуючись до зміни зовнішніх

факторів. Тобто простий робот може бути виключно лише об'єктом будь-яких правовідносин.

2. Раб мав статус знаряддя виробництва – «знаряддя, що говорить».

Простий робот з ШІ теж є знаряддям виробництва, який суттєво підвищує ефективність будь-якої діяльності. Він, як і раб, може спілкуватись з людиною природньою мовою або за допомогою спеціальної технічної мови. Як і раб він може приймати рішення, але за умови суворого дотримання наданих інструкцій, не проявляючи самостійну «волю».

Відповідно, на суспільні відносини з використанням простого робота із ШІ можуть бути поширені наступні положення римського права щодо приватноправового статусу раба:

3. Раб знаходився у необмеженому володінні господаря – простий робот із ШІ є об'єктом права власності;

4. Раб міг бути предметом будь-якої приватноправової угоди (купівлі-продажу, міни, майнового найму), цивільного спору – простий робот із ШІ як річ є об'єктом цивільних прав;

5. Раб не може не належати нікому, тобто бути нічийм – простий робот із ШІ має мати власника;

6. За нанесення шкоди рабу з позовом до кривдника звертався його володар – шкода нанесена простому роботу із ШІ відшкодовується його власнику;

7. Відповідальність за вбивство чужого раба була сувора – знищення простого робота із ШІ, який є власністю іншого суб'єкта, вважається тяжким злочином;

8. Відповідальність за шкоду, що була нанесена рабом, ніс його господар – відповідальність за шкоду, що була нанесена простим роботом із ШІ, несе його власник;

9. Господар мав право на життя і смерть своїх рабів – власник має право на припинення функціонування простого робота із ШІ.

З розвитком економічних відносин поступово змінюється приватноправове становище рабів.

10. Рабам надавався пекулій (надання в управління господарем своєму рабу певного майна);

11. Рабам надавалася можливість бути суб'єктом права у відносинах, пов'язаних з пекулієм.

Такому приватноправовому статусу раба може відповідати робот-андроїд (robot android), який має загальний ШІ, що дозволяє реалізовувати частину або повну безліч когнітивних функцій в процесі здійснення будь-якого виду діяльності без участі людини для досягнення заздалегідь поставлених

людиною або самостійно визначених цілей, критерії та параметри яких або заздалегідь задаються, або визначаються самостійно [4]. Робот-андроїд має властивості самостійно приймати рішення адаптуючись під зовнішні обставини, які змінюються, але можливості щодо змісту рішень, що ним приймаються, можуть бути обмежені. Тобто робот-андроїд може бути виступати самостійним суб'єктом правовідносин.

Таким чином, може дискутуватись поширення деяких положень римського права щодо приватноправового статусу раба на робота-андроїда із ШІ, як суб'єкта правовідносин [6]. Наприклад, це можуть бути наступні положення:

12. Зобов'язання та відповідальність за збитки, що випливали з договору, пов'язаному з пекулієм, покладалась на господаря який надав пекулій – в ряді випадків збитки, що нанесені діями чи бездіяльністю робота-андроїда із ШІ, відшкодовуються його власником;

13. Юридична діяльність раба, зумовлена пекулієм, суворо регламентувалася – у випадку здійснення конкретної діяльності вичерпано та точно визначаються межі юридичних повноважень робота-андроїда із ШІ;

14. Набуте рабом при управлінні пекулієм автоматично ставало власністю його господаря – набуто роботом-андроїдом із ШІ при здійсненні конкретної діяльності є власністю його власника;

Максимальні повноваження у приватноправовому статусі раб отримували, коли він:

15. Від імені господаря керував його підприємством або судном;

16. Укладав договори в межах рамкового договору, укладеного його господарем.

Цей випадок приватноправового статусу раба може відповідати роботу-андроїду (robot android), який має супер ШІ, що дозволяє реалізовувати повну безліч когнітивних функцій людини включаючи свідомість, суб'єктивні переживання, почуття гідності, поваги, краси тощо для здійснення будь-якої діяльності без участі людини з метою досягнення самостійно визначених цілей критерії і параметри яких також визначаються самостійно [4].

Таким чином, дослідження потенційних можливостей рецепції римського права для визначення засад правового регулювання застосування роботів із ШІ є актуальним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранов О.А. Інтернет речей: теоретико-методологічні основи правового регулювання. Том I. Сфери застосування, ризики і бар'єри, проблеми

- правового регулювання: Монографія, 2-ге видання. – Х. Право, 2018. – 344.
2. Підопригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право : підруч. – 2-ге вид – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 528 с.
 3. Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. – Х.: Право, 2008. – 224 с.
 4. Баранов О.А. Інтернет речей і штучний інтелект: витоки проблеми правового регулювання / ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні : збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17 листопада 2017 р.). – Львів : НУ «Львівська політехніка», 2017. – 318 с. (С. 18-42).
 5. Баранов О.А. Інтернет речей (IoT): робот зі штучним інтелектом у правовідносинах // Юридична Україна. – 2018. – № 5-6. – С. 75–95.
 6. Баранов О.А. Інтернет речей (IoT): регулювання надання послуг роботами зі штучним інтелектом // Інформація і право. – 2018. – № 4. – С. 46-70.

Кізлова Олена Сергіївна,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного та господарського права і процесу Міжнародно-гуманітарного університету

ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВА ОСОБИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Швидкий процес розвитку сучасного суспільства робить інформацію ключовим елементом у житті людини, а права особи в сфері інформаційних відносин, – невід’ємною частиною прав та свобод особи, закріплених на конституційному рівні. Про важливість інформаційних відносин у всіх сферах життєдіяльності суспільства та держави, свідчить розповсюдження використання інформації, а саме одержання, зберігання, використання та поширення. Усі процеси, що відбуваються у суспільстві, а саме виробництво товарів та послуг, їх розподіл, збут, створення і використання новітніх технологій ніяк не можуть існувати без використання інформації. Результатом цього є перетворення сучасного світу у всесвітню інформаційну мережу. При цьому, основною метою держави повинно стати забезпечення державної підтримки розвитку інфраструктури надання інформаційних послуг через мережу Інтернет; створення умов для розвитку підприємницької діяльності та конкуренції у галузі використання каналів електронного зв’язку, забезпечення конституційних прав людини і громадянина на вільне збирання, зберігання, використання та поширення інформації, свободу думки і слова,